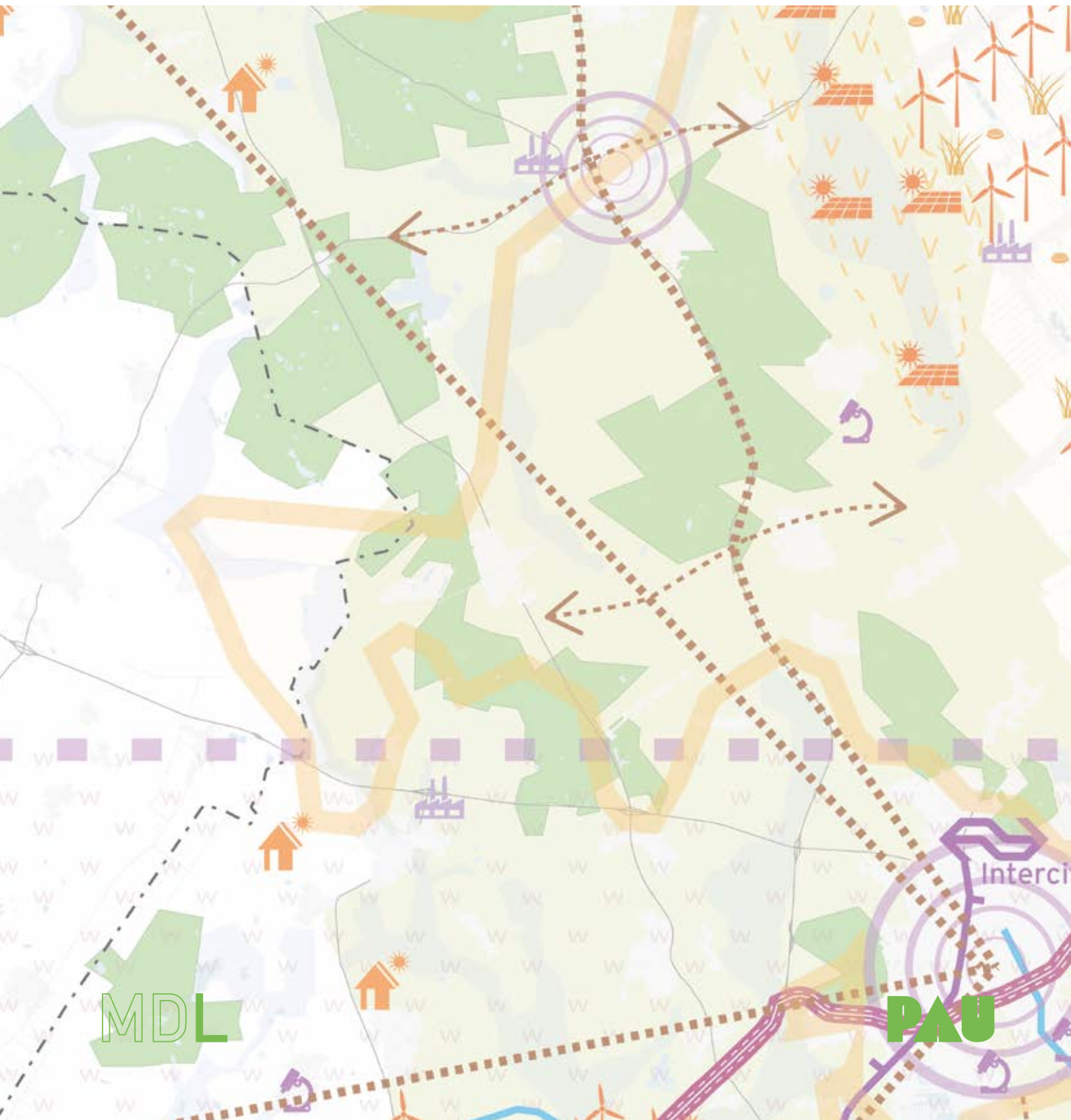

Volle kracht vooruit

Ontwerpen aan regionale opgaven
voor een grenzeloze regio

MDL

PAU

Volle kracht vooruit

Ontwerpen aan regionale opgaven voor Oost Drenthe

12 juli 2018

INHOUD

1. AANLEIDING	7
2. AANPAK	9
3. CONTEXT	13
4. BASISOPGAVEN	17
5. REGIO-OPGAVEN	21
6. REGIOPRIORITEITEN	29

COLOFON

Aanleiding

Deze rapportage is het resultaat van het ontwerp onderzoek: Verkenning integraal ruimtelijke gebiedsperspectief anticipeerregio Oost Drenthe.

Aanleiding voor dit ontwerp onderzoek is de door het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties opgestelde "Verkenning nieuwe arrangementen en samenwerking Rijk en krimp- en anticipeerregio's", onder de noemer "Actieplan Bevolkingsdaling van het Rijk". Dit actieplan verkent samen met negen regio's de mogelijkheden voor nieuwe impulsen tot samenwerking tussen Rijk, provincie en krimp- en anticipeerregio's.

De verkenning gaat na of en hoe meer resultaat in de regio kan worden geboekt door maatwerk te onderzoeken in beleidsagenda's, wet- en regelgeving en financieringsstromen. Alle regio's, inclusief Oost Drenthe, hebben in de zomer van 2017 met een voorstel tot samenwerking gereageerd.

Ruimtevolk heeft daarna middels gesprekken met de regionale partijen een analyse gemaakt. Deze analyse vat de belangrijkste opgaven voor de regio samen en geeft een doorkijk naar te maken vervolgstappen.

Vanzelfsprekend zijn bestaande regionale agenda's, samenwerkingsafspraken en investeringsagenda's het vertrekpunt.

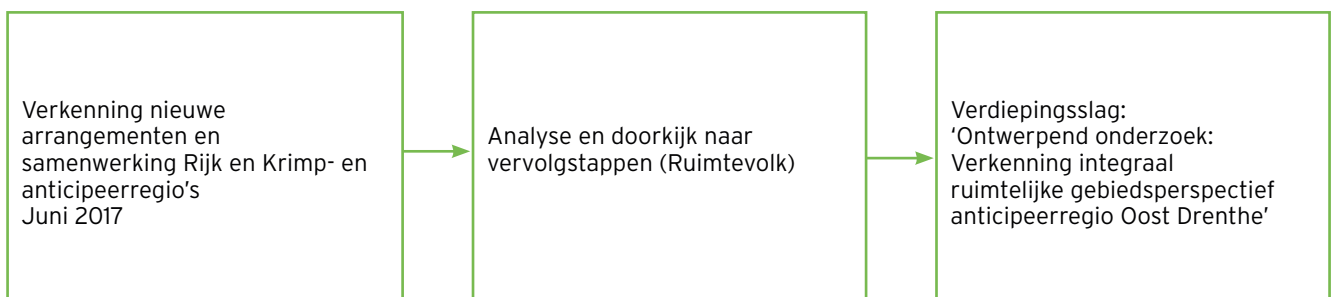
De regio Oost Drenthe heeft de wens uitgesproken om een verdiepingsslag te maken in dit voorstel en om de verschillende inhoudelijke thema's integraal in verband met elkaar te bezien. In een eerste verkennend gesprek in december 2017 is de mogelijkheid tot een samenwerking tussen Rijk en regio bekeken voor een ruimtelijke benadering van de geschetste opgaven (zie figuur 1). Op basis van dit gesprek is de uitvraag gedaan om deze verdiepingsslag (lees: ontwerp onderzoek) te maken. Dit hebben MD Landschapsarchitecten en Bureau PAU uitgevoerd.

Leeswijzer

Na de beschrijving van de aanpak in hoofdstuk 2 (de stappen weten-willen-doen die in ateliers zijn gezet door de overheden en diverse stakeholders uit de regio), komt eerst de context aan de orde in hoofdstuk 3 (te weten: de regio in nationale en internationale context en de basiskwaliteiten van de regio). Daarna worden in hoofdstuk 4 de basisopgaven voor de regio gedefinieerd (te weten: energietransitie, inclusieve samenleving en fysieke en digitale bereikbaarheid). De basisopgaven zijn opgaven die sowieso aan de orde zijn oftewel randvoorwaardelijk voor de specifieke regio opgaven in hoofdstuk 5 (te weten: economische structuurversterking; sociale vitaliteit & gezondheid; wonen 21e eeuw). Tot slot komen de regioprioriteiten aan de orde in hoofdstuk 6. Iedere regio opgave kent 4 onderdelen: algemene prioriteiten, energetische prioriteiten, maatschappelijk inclusieve prioriteiten en prioriteiten m.b.t. digitale en fysieke bereikbaarheid. Bij deze prioriteiten (lijsten met maatregelen) is een indicatie gegeven van benodigde middelen (geld, kennis, (de)regulering, naoberschap) en benodigde samenwerking tussen (semi)overheid, kennisinstellingen, bedrijfsleven en inwoners van Oost-Drenthe.

De lezer met weinig tijd kan zich beperken tot de aanpak in hoofdstuk 2 en de regioprioriteiten in hoofdstuk 6.

Bij dit rapport hoort een Ontwerpboek als bijlage. In het ontwerpboek zijn de tussenresultaten van de ateliers opgenomen, evenals een overzicht van geraadpleegde bronnen en deelnemers aan de ateliers.

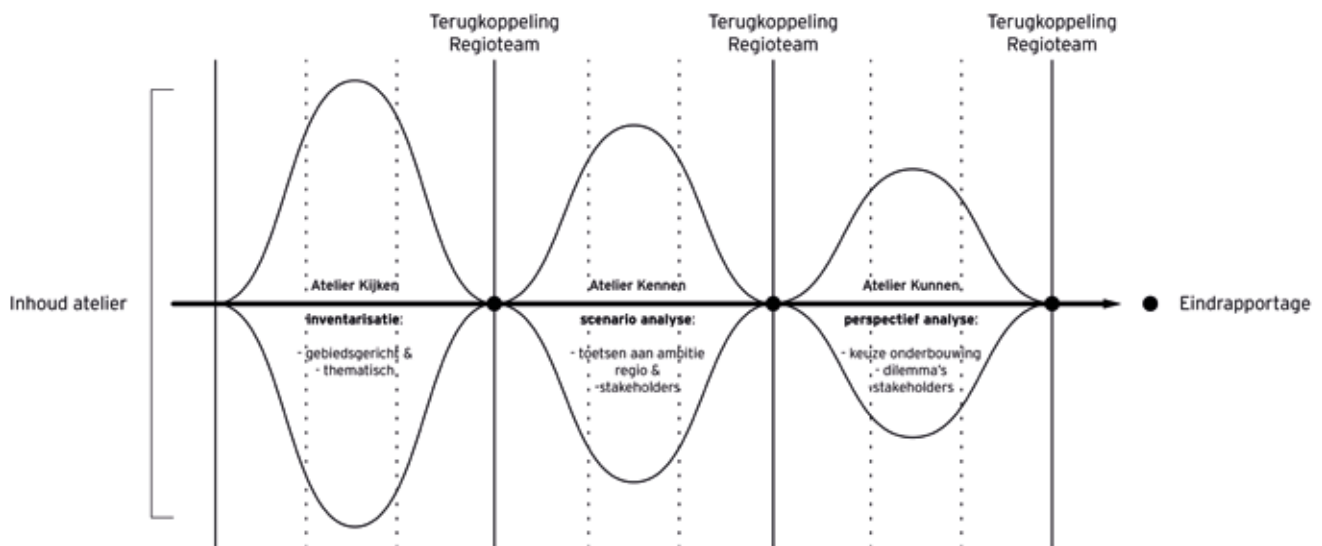

figuur 1: aanloop naar ontwerp onderzoek

AANPAK

KIJKEN - KENNEN - KUNNEN

WETEN - WILLEN - DOEN

figuur 2: werkvorm en proces

Aanpak

De opgave binnen dit ontwerp onderzoek was om een verdiepingsslag te maken in de verkenning naar bestaande en mogelijke nieuwe impulsen voor samenwerkingsverbanden tussen verschillende partijen, zoals het Rijk, de provincie Drenthe, de gemeenten Aa en Hunze, Borger-Odoorn, Emmen, Coevorden. Naast deze opdrachtgevende partijen hebben de gemeenten Hardenberg en Hoogeveen een ondersteunende rol gespeeld, vanwege bestaande (economische) samenwerkingsverbanden.

De gevraagde verdiepingsslag is gezocht in ateliervorm, waarbij de regionale partners samen aan de hand van een kaart de specifieke regionale opgaven in hun volle breedte konden doorgronden.

Een tweede opgave was om te onderzoeken wat het integrale verband is tussen inhoudelijke opgaven uit bestaande beleids- en investeringsagenda's en hoe deze zich onderling verhouden en tot mogelijke nieuwe inzichten leiden.

Het uiteindelijke doel van dit ontwerp onderzoek is om een set van integrale regioprioriteiten te formuleren, onderbouwd door opgehaalde informatie van stakeholders uit de ateliers. Deze prioriteiten vinden aansluiting bij de beleidsagenda's (op ieder niveau) en fungeren als aanknopingspunten voor verdere planvorming.

Gebiedsopgave

Er zijn in Nederland een aantal transities gaande, zoals die naar een nieuwe economie (digitalisering, bio-based, circulair), naar nieuwe energievoorziening (van gas af, duurzame energieopwekking) en de demografische transitie (krimp/groei, vergrijzing en ontgroening). De mate waarin deze transities zich manifesteren verschilt per regio en de opgaven die daaruit voortkomen zullen voor Oost Drenthe niet wezenlijk anders zijn dan voor andere (plattelands-) regio's. Dit betekent niet per definitie dat generieke maatregelen altijd aansluiten bij de specifieke opgaven in krimp- en anticiperregio's. Om effectieve maatgerichte maatregelen te kunnen treffen, moet het regio specifieke concreet gemaakt worden. De analyses en de actuele beleidsprogramma's die er al liggen helpen daarbij. Daarnaast zijn er op Noord-Nederlands niveau een aantal ontwerp onderzoek gedaan (zoals Sterk Noord-Nederland, Energieke Noordruimte en Noorderzine 2040). Van hieruit is een verdiepingsslag gemaakt. Er is dus verder gebouwd op wat er ligt (zie het bijbehorende Ontwerpboek).

Methodiek

Het ontwerp onderzoek is uitgevoerd in ateliervorm waarbij de volgende stappen zijn doorlopen:

- Kijken: het doel van deze stap was, door middel van analyse en een atelier, de opgaven waar de regio voor staat scherp én in de volle breedte op tafel te krijgen.

- Kennen: het doel was verbanden tussen de verschillende opgaven en thema's in beeld te brengen. Door middel van kaartbeelden en met vier thema-uitwerkingen is het speelveld nader verkend.
- Kunnen: het doel in deze stap was het inzichtelijk maken van bepalende keuzes. In het derde en afsluitende atelier zijn twee perspectieven onderzocht op hun onderscheidend vermogen. Vervolgens is bekeken welke partijen en/of organisaties verantwoordelijkheid en betrokkenheid hebben. Per perspectief is in beeld gebracht welke fundamentele keuzes er onder liggen en welke kansen en dilemma's er bij elk perspectief horen.

De stappen kijken, kennen, kunnen zijn aangescherpt tot: **weten, willen doen**. Met deze termen werden sturende vragen voor gelegd aan de stakeholders:

- wat weten we?
- wat willen we?
- hoe gaan we dat doen?

Elke stap bestond uit:

- een voorbereiding;
- een atelier;
- een overleg met het (ambtelijk) Regioteam;

De stappen zijn in een kort tijdsbestek van circa twee maanden doorlopen samen met professionals uit het gebied en met beleidsambtenaren van de vier gemeenten (na aanvang aangevuld met Hoogeveen en Hardenberg), de provincie en het Rijk. De tussenproducten van de stappen *weten, willen, doen* zijn eveneens terug te vinden in het bij dit rapport behorende Ontwerpboek.

Dit ontwerp onderzoek is gedaan vanuit de gedachte om bestaande initiatieven, beleidsnota's, investeringsagenda's enz. te verbinden, aan te scherpen en te versterken en daar waar partners uit de regio kansen zagen voor nieuwe ideeën deze in te brengen. Het onderzoek bouwt voort op de kracht van de regio.

Tijdens de ateliers werden een aantal brede basisopgaven en regio- (specifieke) opgaven aangeduid door de deelnemers. Tezamen vormen deze het perspectief voor de regio.

Op basis van het eindresultaat, verbeeld en verwoord in de voorliggende rapportage, zijn de regio en het Rijk, in samenspraak met partners in het veld, nu aan zet om tot een uitvoeringsagenda te komen. Punten uit deze uitvoeringsagenda kunnen de basis zijn voor de regio om afspraken met het Rijk, in de vorm van een eventuele Regiodeal te maken.

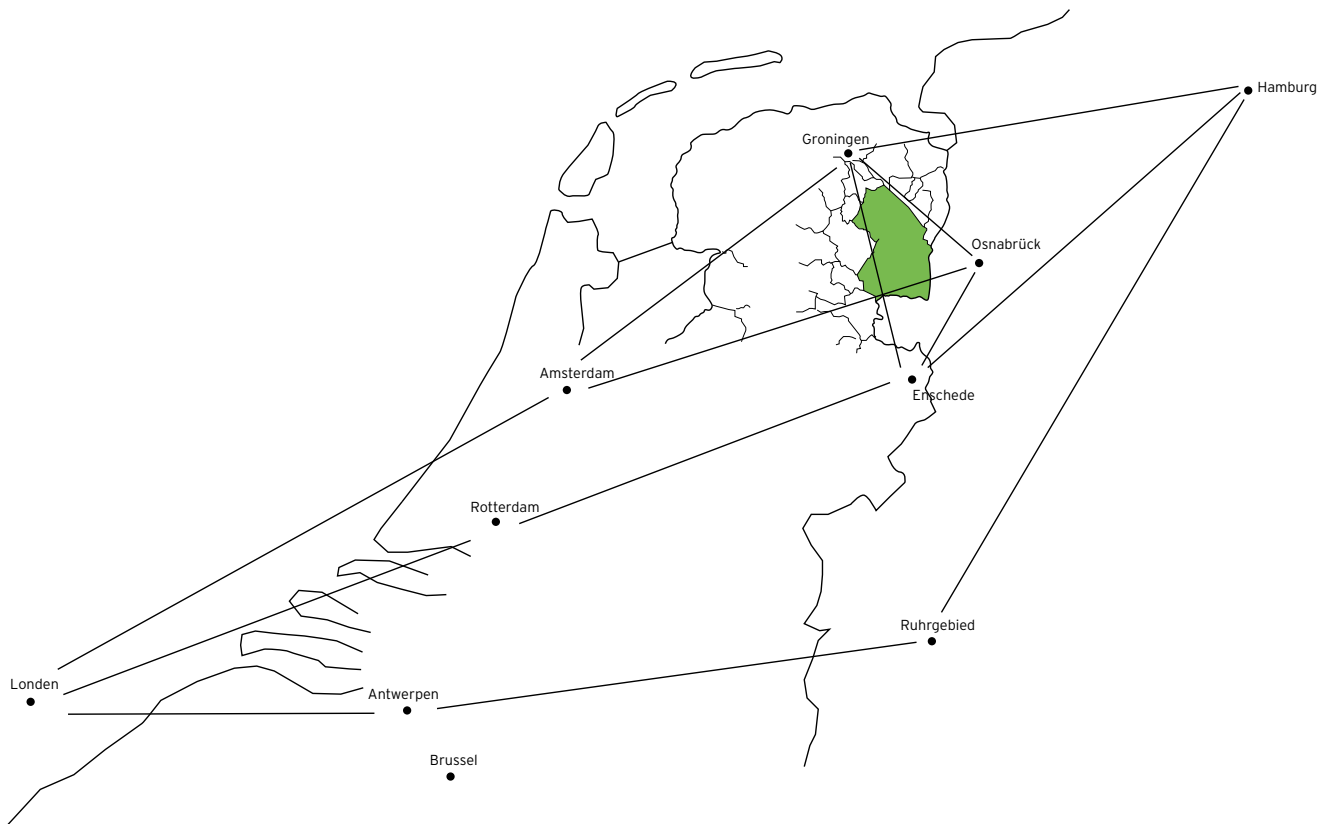

CONTEXT

Uit de ateliers kwam het belang naar voren de regio te positioneren op internationaal en nationaal niveau. De opgaven waar de regio voor staat verhouden zich immers altijd tot dit hogere schaalniveau.

Ook kent de regio enkele belangrijke basiskwaliteiten die naar voren kwamen als onderscheidend en identiteitvormend.

Ligging in een netwerk van steden

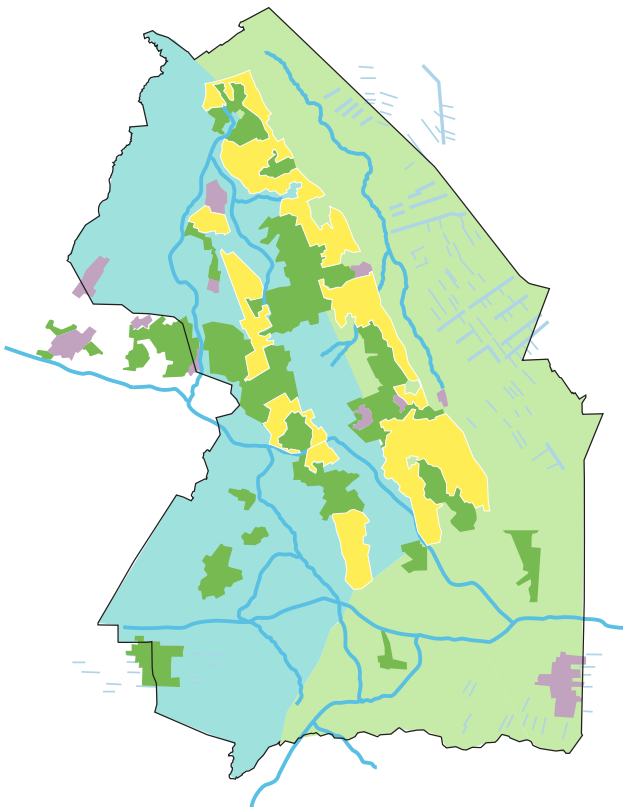

De regio is op verschillende niveaus met zijn directe en wijde omgeving verbonden. De regio maakt onderdeel uit van een netwerk op Noordwest-Europees niveau. Met het accent op de regio rondom Coevorden, als logistiek overslagpunt, ligt het op de steden-as Londen, Rotterdam, Bremen, Hamburg met het gehele Duitse achterland. De A37 geeft daarnaast toegang tot het Oost-Europese snelwegennetwerk. Daarmee is het een belangrijke economische as voor logistieke ontwikkeling. In bestaande samenwerkingen is de blik al oostwaarts gericht.

Binnen het nationale netwerk speelt de regio een belangrijke rol als centrum van maakindustrie (Dutch Tech Zone) en is het gebied zeer bekend vanwege de toeristisch recreatieve mogelijkheden.

De ligging op de as tussen de universiteitssteden Enschede en Groningen biedt de regio kansen voor onderwijs en werk.

Landschappelijke kwaliteit

De regio kent een zeer divers natuur- en cultuurlandschap en biedt daarmee een verscheidenheid aan mogelijkheden als onderlegger voor de regionale opgaven.

Het hoger gelegen plateau; de Hondsrug, is onderdeel van een zand-massief dat zich van Groningen tot Emmen uitstrekt. Bossen worden afgewisseld door open velden en (es-) dorpen: het coulisselandschap. De kavelstructuur is grillig en volgt historische natuurlijke structuren zoals beken. Dit 'natuurlijke' landschap is populair bij dagjestoeristen, fietsers en wandelaars. Ontwikkelingspotentie (zoals die van Nationaal Park Drentsche Aa en het Geopark de Hondsrug) wordt breed opgepakt door de sector. Toerisme en recreatie is daarmee een belangrijke economische drager voor de regio, met het landschap aan de basis hiervan.

Heel anders is het landschap in het oosten en zuid-oosten. Dit typische veen-ontginningslandschap is door de jaren heen rationeel gevormd door kaarsrechte wegen, kanalen en haakse kavelstructuren. Vooral om haar openheid is dit gebied geliefd bij mensen die op zoek zijn naar rust en ruimte.

Naoberschap

Naoberschap is een enorme kwaliteit van Drenthe: een netwerk van mensen, waarin je elkaar helpt om aangenaam te wonen, te werken en te leven en gebruikmakend van nieuwe communicatiemiddelen, waardoor verbindingen ondersteund worden. Net als ongeschreven regels gelden gedeelde verantwoordelijkheid, gelijkwaardigheid, wederzijds vertrouwen, talentinzet en wederkerigheid. Een leefwijze die vanouds in kleine gemeenschappen in Drenthe, Twente en de Achterhoek (kortweg: in kleine gemeenschappen op de zandgronden) gebruikelijk was, **met** elkaar tradities in stand te houden. Een leefwijze die op natuurlijke wijze werd overgenomen door veenpioniers om er **voor** elkaar te zijn.

BASISOPGAVEN

In de ateliers zijn op basis van bestaand beleid, verkennende sectorale studies en de inbreng van de deelnemers, de opgaven gedefinieerd. Tijdens het definiëren van de regio-opgaven door de deelnemers van het atelier, werd al snel duidelijk dat er enkele opgaven zijn die sowieso aan de orde zijn ofwel randvoorwaardelijk voor de andere opgaven.

- De energietransitie is een generieke opgave die onontkoombaar is.
- Digitale en fysieke bereikbaarheid van de regio is een basisopgave bij iedere thematische uitwerking.
- Het streven naar een inclusieve samenleving wordt breed gedragen.

Deze basisopgaven vormen de onderlegger voor andere regio-opgaven en zorgen voor dwarsverbanden tussen opgaven. Tevens bieden ze de mogelijkheid om opgaven die vanuit nationaal (of Rijks) perspectief opgepakt dienen te worden, specifiek in te zetten voor de onderscheidende aspecten van de regio.

Energietransitie

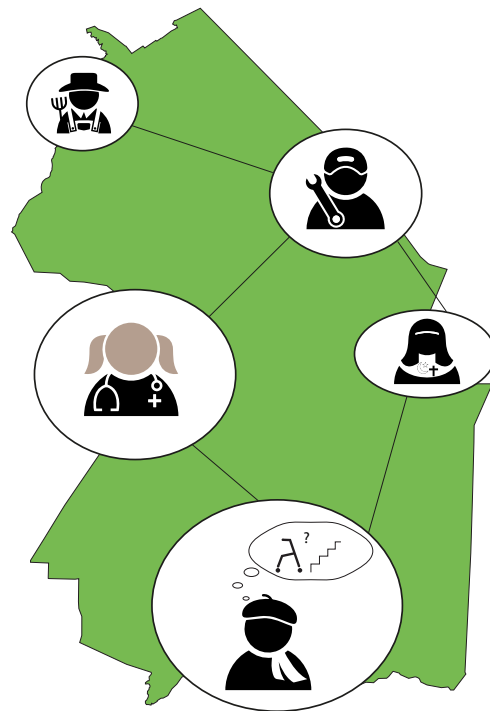
De energietransitie is een (inter)nationale opgave, maar met een regionale (ruimtelijke) weerslag. De energietransitie heeft directe en indirecte gevolgen en biedt kansen voor bijvoorbeeld wonen, economie, arbeidsmarkt, onderwijs en landschap. Zo liggen er grote opgaven in de energetische transitie van de woonvoorraad. Dit biedt zowel kansen als uitdagingen voor de (ver-)bouw van (private) woningen (economie) en de kans voor de regio om een excellente leverancier te worden van geschoold mbo personeel bij de installatie van zonneparken, warmtepompen en waterstofnetwerken (onderwijs en arbeid).

De energietransitie is ook een uitdaging op beleidsmatig en ruimtelijk vlak. Hoe gaan we om met de ruimtevrage voor de energietransitie in het Oost Drentse landschap en welke invloed heeft dit op het toeristisch product? Daarbij is er een belangrijke en basale keuze te maken. Wil Oost Drenthe vooral energie gaan produceren voor eigen behoefte (huishoudens, bedrijvigheid én mobiliteit) of voor heel Nederland?

Ook vraagt de regio de energietransitie niet enkel vanuit cijfermatige doelstellingen te bekijken, maar de ruimtelijke lasten evenredig te verdelen tussen de regio en de rest van Nederland.

De aanwezige gasinfrastructuur (fysiek én kennis) is een belangrijk onderscheidend voordeel van de regio ten opzichte van andere regio's. Het vormt de basis voor een regio die voorop loopt met de ontwikkeling van waterstoftechnologie.

Inclusieve samenleving

Een inclusieve samenleving is een samenleving die open staat voor iedereen: jong en oud, gezond of met een beperking. De nadruk ligt op begrippen als participatie, gelijke kansen, non-discriminatie, toegankelijkheid én respect voor persoonlijke autonomie. Een samenleving waarin iedereen meetelt. Hoe krijgen we dit in deze regio voor elkaar?

Deze regio kent een relatief groot aandeel van de bevolking met een lage SES-score ¹. Dit betekent dat op het gebied van gezondheid, eenzaamheid, economische achterstand, afstand tot (sociale-) voorzieningen en werkloosheid grote opgaven liggen.

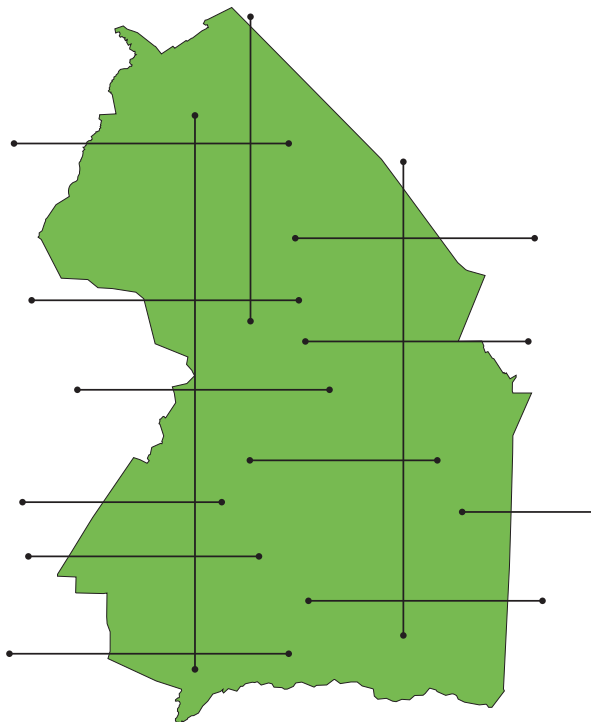
In het onderwijs is sprake van onderprestatie van leerlingen en is er een mismatch te signaleren tussen opleiding en werk. Om hier wat aan te doen zijn doorlopende leerlijnen een doel op zich.

In de zorg gaat het om toegankelijkheid van voorzieningen, gezondheidspreventie en langer zelfstandig wonen mogelijk maken.

Economisch is de vraag hoe binnen het eigen profiel (maakindustrie, landbouw en recreatie & toerisme) werk voor zij-instromers en mensen voor de bestaande vacatures kunnen worden gevonden.

¹ Sociaal-economische score

Digitale bereikbaarheid

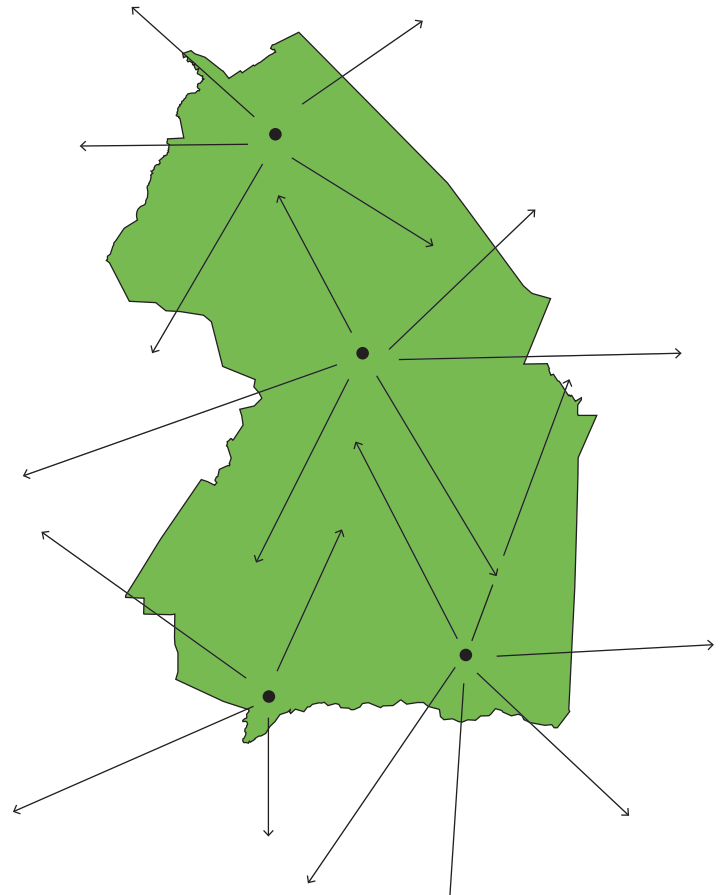
Fysieke bereikbaarheid is een basisvoorwaarde om te functioneren binnen de maatschappij. Nu steeds meer zaken digitaal georganiseerd worden is de digitale bereikbaarheid een minstens zo belangrijke basisvoorwaarde voor een goed functionerende regio.

Er wordt meer vanuit huis gewerkt. Diensten en producten worden via het internet afgenomen. De woning en de woonomgeving worden steeds digitaler. De ontwikkelingen in de domotica volgen elkaar snel op.

Veranderingen in de zorg leiden er toe dat steeds meer voorzieningen zich in de grotere kernen concentreren. Om in dunbevolkte gebieden de zorg zolang mogelijk thuis te kunnen bieden is E-zorg een voorwaarde.

Een dekkend en snel digitaal netwerk in de regio dat op ieder sectoraal niveau de digitale bereikbaarheid en toegankelijkheid garandeert is essentieel.

Fysieke bereikbaarheid

Voor een goed functionerende regio is het van belang dat deze bereikbaar is en blijft (trein, bus, autoweg, fiets, waterwegen enz.). Daarbij dient een afweging gemaakt te worden welke structuren prioritair zijn: om te realiseren of te verbeteren. Deze afweging vindt plaats op twee schaalniveaus: regionaal en interregionaal.

De hoofdpoging binnen de regio is om voorzieningenkernen bereikbaar en toegankelijk te houden. Dit betekent sterke kernen, met een excellent fiets-(snelwegen)netwerk. Dit geldt eveneens voor woon-werkverkeer, zodat forenzen die binnen de regio werken, aangemoedigd worden op de fiets naar het werk te gaan. Ten tweede is, in het kader van de ontwikkeling van onderwijs en arbeidsmarkt in de regio, een sterk OV-net voor scholieren van belang.

Op interregionaal niveau betekent dit een opgave voor OV en privaat vervoer. De regio maakt zich sterk voor een betere verbinding tussen Groningen en Twente: over de weg, het water en het spoor. Ook het pasagiersvervoer naar Duitsland is belangrijk. Een sterk OV-net met snelle Interlinerverbindingen naar economische kernen en een fijnmazig netwerk van vervoer op afroep is tevens een opgave.

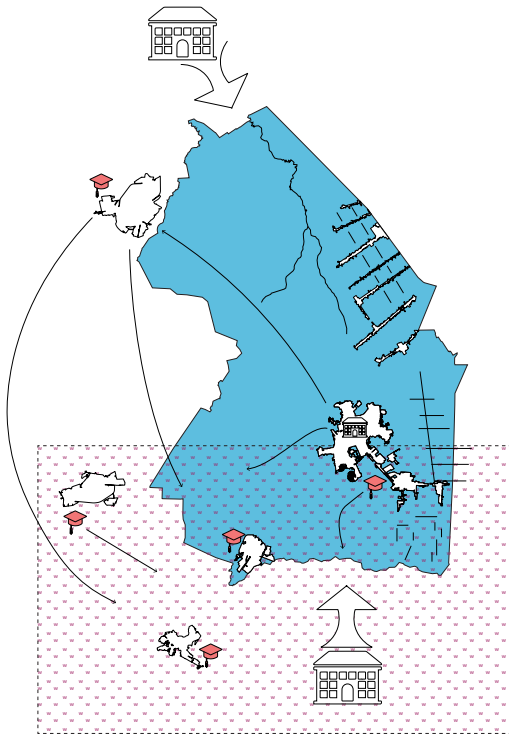
REGIO OPGAVEN

De regio-opgaven zijn naar voren gekomen uit de analyse van beleid in het eerste atelier en tijdens het tweede atelier waarin dwarsverbanden en nieuwe impulsen zijn gezocht. De opgaven zijn eerst algemeen geformuleerd. Deze worden later in de rapportage vertaald naar regio-specifieke prioritaire maatregelen:

- Economische structuurversterking
- Sociale vitaliteit en gezondheid
- Wonen 21ste eeuw

Samen met de basisopgaven en basiskwaliteiten vormen ze het verhaal van de regio.

Economische structuurversterking

Beter aan laten sluiten van onderwijs op de arbeidsmarkt en een sterk eigen economisch profiel

Het zuiden van de regio kent een sterke maakindustrie, de veenkoloniën onderscheiden zich door biobased landbouw als toeleverancier van de maakindustrie en de Hondsrug heeft een sterk toeristisch profiel.

Op het gebied van toerisme en recreatie wordt al sterk ingezet. Bekend zijn de excellente fietsmogelijkheden. Geopark de Hondsrug en het Nationaal beek- en esdorpenlandschap Drentsche Aa zijn mooie voorbeelden van een samenhangend en goed te vermarkten product. Door middel van een schakeling van toeristische trekpleisters creëert het Geopark een verhaal dat interessant is voor dagjesmensen, maar ook voor meerdaagse toeristen. Om binnen het (inter)nationale aanbod aantrekkelijk te blijven, wordt er ingezet op een continue vernieuwing van het product. Momenteel wordt een kwaliteitsslag gemaakt in het aanbod van verblijfsrecreatie. De sector biedt werk voor mbo geschoold personeel uit de omgeving werk.

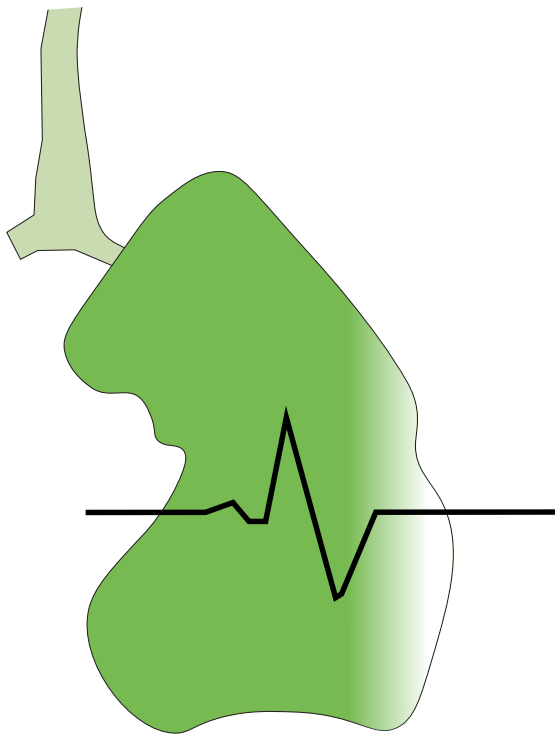
Het economisch profiel van de regio dat gedefinieerd is door Dutch Tech Zone (DTZ) als maakindustrie, wordt verder versterkt. Hierin wordt extra ondersteuning geboden om de ingeslagen weg te versnellen. Dit kan door het instellen van kwartiermakers die zowel intern als extern projecten en processen meer aanjagen.

In het gebied wordt veel groene energie (wind en zon) opgewekt, ligt een uitgebreid gasnetwerk, is aardwarmte beschikbaar en er is industrie en NAM-kennis. In de toekomst is het balanceren van energievraag en aanbod erg belangrijk en waterstof speelt hier een grote rol in. De ontwikkeling van waterstoftechnologie biedt vele mogelijkheden. Bijvoorbeeld voor onderwijs en werkgelegenheid op niveau van mbo (installatie) hbo en wo (onderzoek en innovatie) en het ontwikkelen van technologie en (internationale) regelgeving i.r.t. het Duitse netwerk.

Door doorlopende leerlijnen en kort cyclisch onderwijs is er een verbeterslag te maken in de aansluiting van onderwijs op arbeidsmarkt. Voorgesteld wordt om naar Duits model elementen uit het gilde-leersysteem te gebruiken. Vooral voor het creëren van een excellent mbo is dit waardevol. Daarbij wordt ook aangedragen te investeren in fieldlabs, gedeelde werkplaatsen enz. Hiermee wordt in het basis- en voortgezet onderwijs geanticipeerd op kansrijke werkgelegenheidssectoren. Ondernemers voor de klas bieden leerlingen een vroegtijdige kennismaking met kansrijke sectoren.

Prioriteit:
Waterstofeconomie en doorlopende leerlijnen

Sociale vitaliteit en gezondheid

Voorzieningen clusteren en slim organiseren

De opgave voor een sociale, vitale en gezonde regio is tweeledig en ligt in elkaars verlengde. Tijdens de ateliers gaven de deelnemers aan dat de regio streeft naar een aantal sterke en gespecialiseerde voorzieningskernen van waaruit bijvoorbeeld zorg en vervoer gebiedsdekkend georganiseerd worden. Dit betekent inzetten op een dekkend digitaal en fysiek netwerk, maar ook op het slim organiseren van het zorgaanbod: centrale gespecialiseerde ziekenhuizen en een fijnmazige spreiding van huisartsen- en wijkverplegingsposten die anderhalflijnszorg kunnen leveren. Het ontwikkelen van nieuwe e-zorgsystemen speciaal voor plattelandsgebieden is daarbij essentieel. Dit kan bijvoorbeeld in samenwerking met het UMCG. De regio kan een innovatie-gebied voor e-zorg worden met een voorbeeldfunctie voor elders in Europa.

Ook komt naar voren dat het in stand houden van sociale ontmoetingsplekken en buurthuizen in elk dorp en in elke wijk essentieel is voor een zelfredzaamheid en naoberschap.

Prioriteit:
Inspelen op e-zorg en bereikbare voorzieningen

Wonen 21ste eeuw

Bouwen aan een evenwichtige en toekomsbestendige woningvoorraad

De regio kent door demografische veranderingen (vergrijzing en ontgroening) en een relatief verouderd en energieonzuinig (privaat) woningbezit. Dit leidt tot twee hoofdpunten in het woonbeleid.

Eenzijds bewoners en huiseigenaren stimuleren hun woningen energetisch op orde te brengen. Anderzijds de woonvoorraad en de woonomgeving levensloopbestendig maken om tegemoet te komen aan de veranderende zorg, waardoor mensen langer zelfstandig in hun huis blijven wonen. Het doel is goede woningen voor bestaande bewoners en een interessant (en liefst onderscheidend) vestigingsklimaat voor nieuwe bewoners.

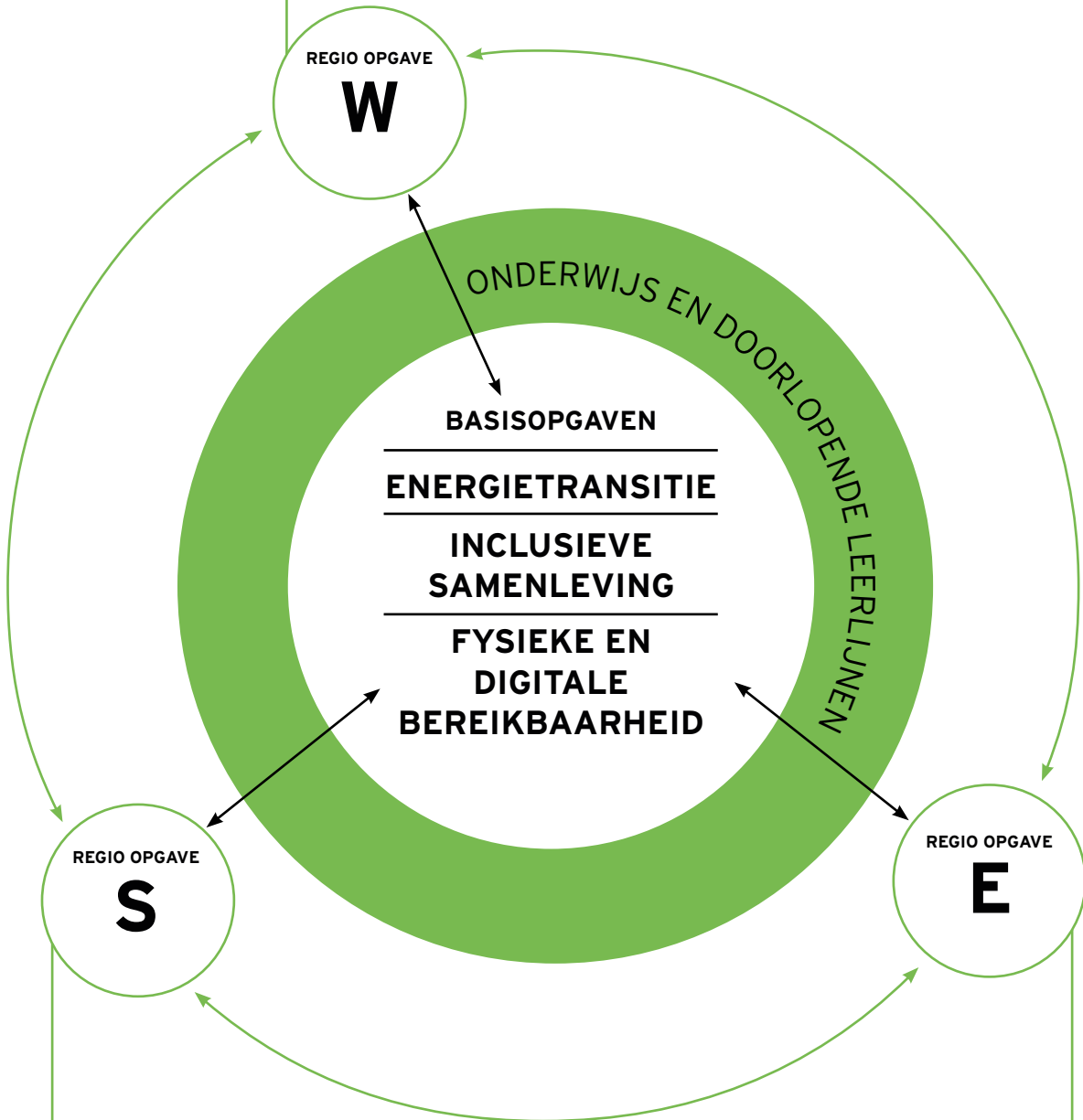
Omdat een groot deel van het woningbezit privaat is, is het moeilijk ingrijpen. Naast de vraag of de investeringskosten opwegen tegen de marktwaarde van de woning na de verbouwing speelt dat veel eigenaren geen of onvoldoende middelen hebben om te investeren in de eigen woning. Door het oprichten van een woonfonds wordt het mogelijk in te grijpen in de voorraad. Dit kan door onrendabele woningen op te kopen en uit de markt te halen. Of door opkoop en terughuur constructies die het mogelijk maken om de voorraad te laten afnemen. Daarnaast kan uit ditzelfde fonds worden geput om particulieren hun woning levensloopbestendig en/of energieneutraal te laten maken door dit voor- of mede te financieren.

Prioriteit:
Woonfonds ten behoeve van de energetische transitie en levensloopbestendig bouwen

WONEN 21STE EEUW

Bouwen aan een evenwichtige en toekomstbestendige woningvoorraad

1. Prioritaire maatregel 1
2. Prioritaire maatregel 2
3. additioneel
4. ...

SOCIALE VITALITEIT EN GEZONDHEID

Voorzieningen clusteren en slim organiseren

1. Prioritaire maatregel 1
2. Prioritaire maatregel 2
3. additioneel
4. ...

ECONOMISCHE STRUCTUURVERSTERKING

Beter aansluiten van onderwijs op de arbeidsmarkt en een sterker eigen economisch profiel

1. Prioritaire maatregel 1
2. Prioritaire maatregel 2
3. additioneel
4. ...

De regioprioriteiten

De regioprioriteiten vinden hun grond in de context, basisopgaven en regio-opgaven. Het schema (links) toont hoe deze zich tot elkaar verhouden.

In het schema staan de basisopgaven in het midden. Zij staan aan de basis van de regioprioriteiten. Daaromheen zit een cirkel van onderwijs. Het onderwijs speelt in op en verbindt de basis- en regio-opgaven. De regio opgaven zijn zo gedefinieerd dat zij de specifieke problemen van de regio koppelen aan de sterke kanten van de regio. Daarmee ontstaan onderscheidende kansen voor de regio op het gebied van de energietransitie, de zorg en het onderwijs. Ook worden bestaande dragers zoals de maakindustrie en toerisme en recreatie versterkt. Het onderwijs speelt een verbindende rol tussen markt en samenleving en jong en oud. D.m.v. doorlopende leerlijnen kan met voldoende geëquipeerde mensen ook daadwerkelijk aan de opgaven gewerkt worden.

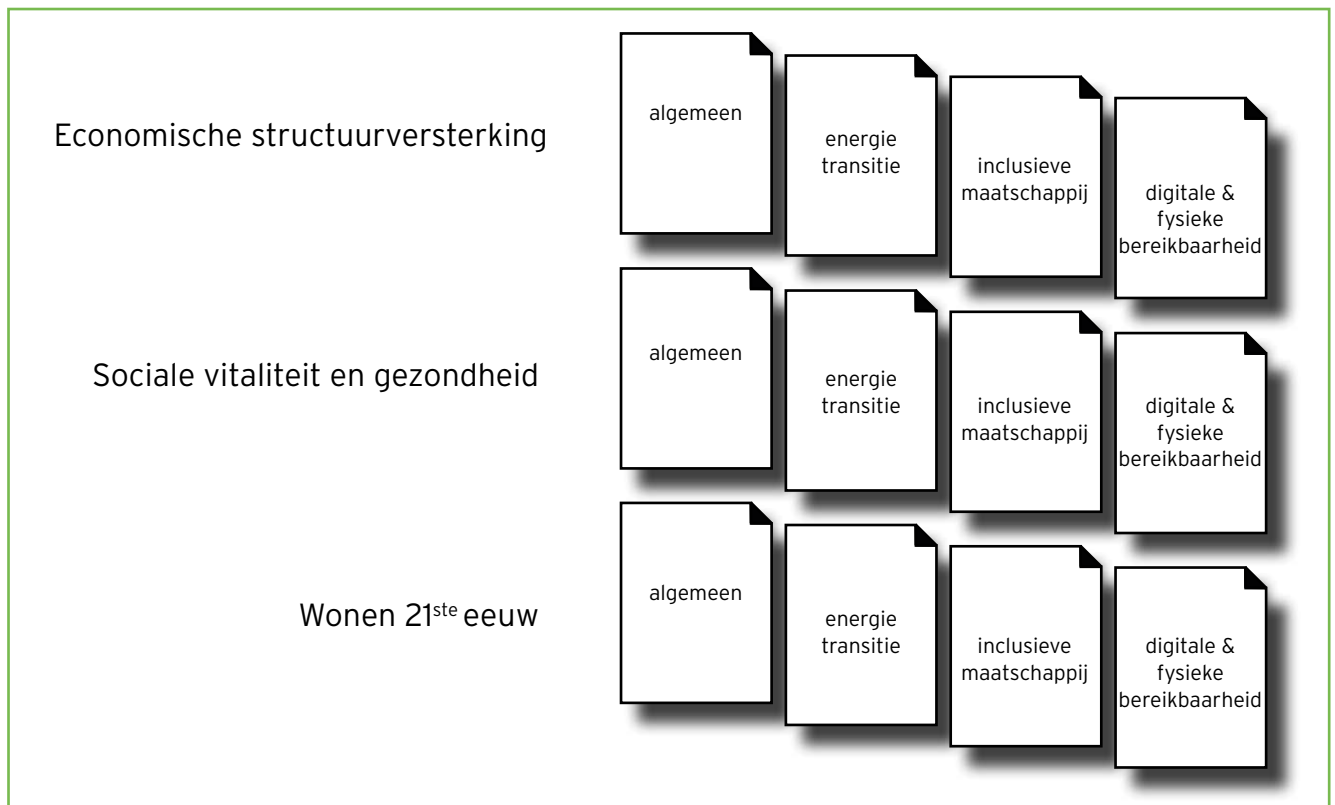
De ruimtelijke uitwerking van deze kansen en prioriteiten is in een kaartbeeld weergegeven op de volgende pagina.

Vervolgens zijn de regio-prioriteiten per regio-opgave:

- economische structuurversterking;
- sociale vitaliteit en gezondheid;
- wonen in de 21ste eeuw;

gesorteerd zoals weergegeven in het schema onder aan de pagina. Dit is een lijst van maatregelen die per schaalniveau varieert in detail. Iedere regio-opgave kent 4 onderdelen: algemene prioriteiten, energetische prioriteiten, maatschappelijk inclusieve prioriteiten en prioriteiten met betrekking tot digitale en fysieke bereikbaarheid.

Opbouw maatregelen

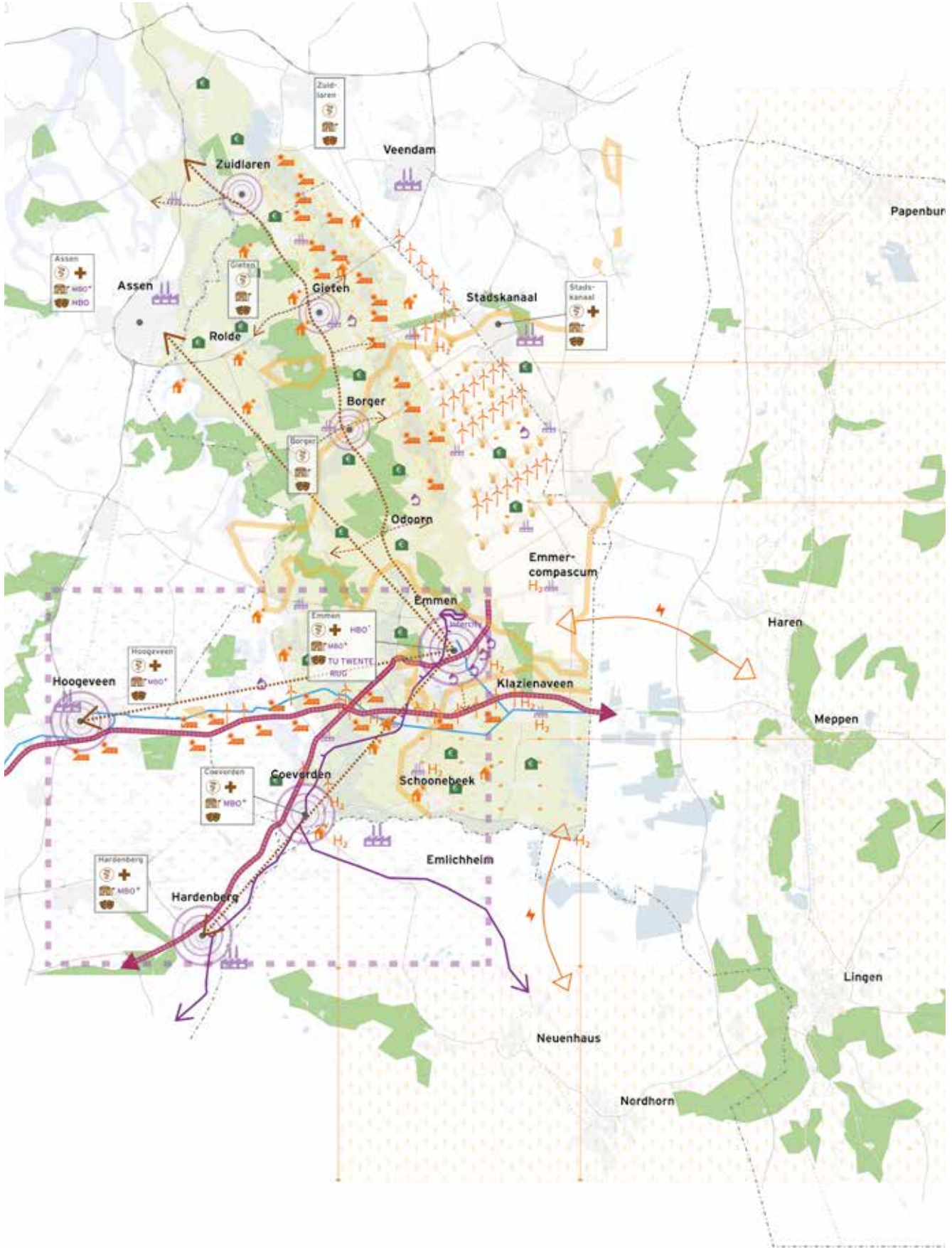

De lijst vormt de basis van het verhaal van de regio. Bij de lijst hoort een schema met een eerste indicatie naar benodigde middelen: geld, kennis, regulering/deregulering en naoberschap.

Hierbij wordt in relatieve zin aangegeven of een maatregel, **vooral** geld kost, kennis vraagt, aanpassing wet- & regelgeving vraagt of vooral door de burgers zelf geregeld kan worden.

Er wordt ook een eerste aanzet gedaan naar benodigde samenwerkingen: Rijk, provincie, gemeenten, semi-overheden (woningcorporaties, netbeheerders, vervoersmaatschappijen), onderwijsinstellingen, zorg en welzijnsorganisaties, bedrijfsleven en/of burgers. Op bladzijde 28 wordt de legenda van het schema nader toegelicht.

Het is de taak voor de regio zelf om binnen deze sets van maatregelen keuzes te maken.

Legenda

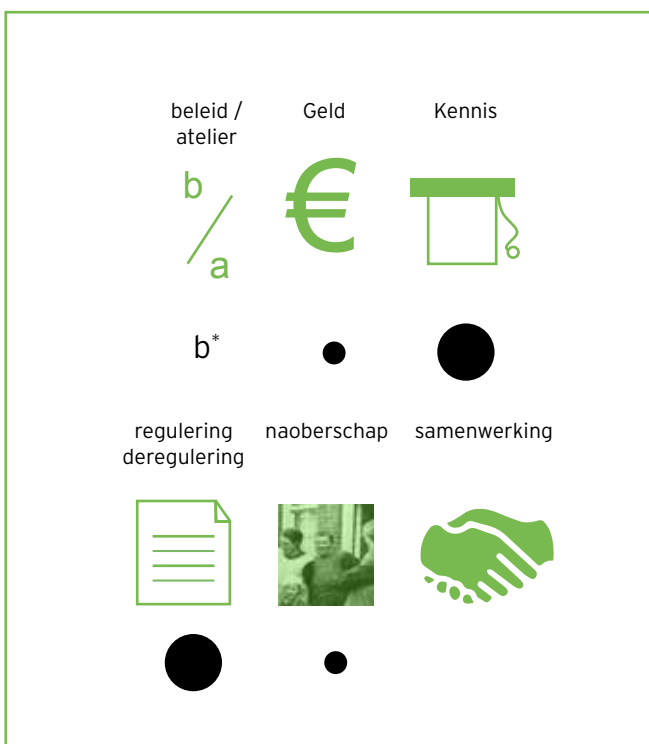
- Economische kerngebied
- DTZ
- Studiemogelijkheden
- Bedrijventerrein
- Regionale busverbinding
- 2 x 2 rijbanen (hoofd verkeeras)
- Spoorlijn
- Kanaal
- Windmolens
- Zonnepark
- Geothermie installatie
- Potentieel gebied geothermie
- Waterstofnetwerk
- Energy crops
- Potentieel gebied zonnepanelen
- Aansluiting Duits-Nederlands n
- Onderwijsinstelling
- Arts
- Ziekenhuis
- Culturele voorziening
- Leefbare kern
- Opzetten woonfonds

Toelichting op het schema

Op de volgende pagina's volgen de bij de regioprioriteiten behorende maatregelen. Bij de lijst hoort een schema met een indicatie van de benodigde inzet.

Er is een aanzet gedaan naar benodigde samenwerkingsverbanden per maatregel (zie schema rechtsonder). En een eerste inschatting gemaakt naar benodigde middelen (zie schema linksonder). Een grote stip betekent dat voor een maatregel vooral 'geld' of 'kennis' (enz.) nodig is. Een kleine stip betekent dat er relatief weinig middelen nodig zijn voor desbetreffende maatregel. Een b* betekent dat een maatregel voortkomt uit een bestaand beleidsstuk en/of actieprogramma. Een a betekent dat een maatregel voortkomt uit een bestaand beleidsstuk, maar deze zijn explicieter gemaakt tijdens de ateliers.

Benodigde middelen

Benodigde samenwerking

legenda	
gemeente	g
provincie	p
rijksoverheid	ro
semi-overheid	so
onderwijs	on
zorg	z
bedrijfsleven	b
burgers	bu

REGIO PRIORITEITEN

ECONOMISCHE STRUCTUUR VERSTERKING

De regio zet in op een energietransitie die vooral voorziet in de eigen energiebehoefte. Ontwikkeling van zonneakkers worden gestimuleerd in de veenoxidatiegronden die zich bevinden tussen de Hondsrug en de Veenkoloniën in het oosten. Het snelweglandschap leent zich uitermate goed voor zonneakkers. Alleen het bestaande initiatief voor windparken in de Veenkoloniën wordt toegestaan. Het snelweglandschap kan daarnaast nog als zoekgebied worden aangewezen.

Om van het gas af te geraken wordt geothermie grootschalig ingezet als warmtebron. Om dit te stimuleren komt er een garantiefonds voor risicovolle boringen.

Economisch vergroent de regio en daarmee profileert de regio zich. De regio gaat zich naast de maakindustrie focussen op waterstoftechnologie. Dit gebeurt in samenwerking met de Eemsdelta en de Universiteit Twente, die een eigen dependance in Emmen krijgt. Het oude gasnet wordt gebruikt als infrastructuur voor het transport van waterstof.

Ook gaat de regio verder met het samenwerkingsverband Dutch Tech Zone en wordt deze waar nodig extra ondersteund. Kennis wordt door het lokale MKB gevaloriseerd en de maak-specialisatie gepositioneerd tegenover andere (Europese) economische regio's.

	beleid / atelier	Geld	Kennis	regulering deregulering	naoberschap	samenwerking
<i>Beter aan laten sluiten van onderwijs op de arbeidsmarkt en het creëren van doorlopende leerlijnen</i>	b / a	€				
1. Voorstellen uit 'Verkenning praktijk gestuurd technisch onderwijs uitwerken en uitvoeren	b*	●	●	●	●	g p ro on
2. Inzetten op excellent mbo in de regio	b*	●	●	●	●	g p so on
3. Doorlopende leerlijnen en fieldlabs aanbieden	b*	●	●	●	●	g so z b
4. Herintroduceren leermeester- leerling gilde systeem	a	●	●	●	●	so on z b
5. Actief campagne voeren bij bedrijven om zich te laten erkennen als leerbedrijven	a	●	●	●	●	so on z b
6. Realiseren van een dependance van de Universiteit Twente	a	●	●	●	●	g p ro on z b
7. Tweektalig onderwijs (Nederlands- Duits) aanbieden in primair en voortgezet onderwijs	a b**	●	●	●	●	so o

Excellent vestigingsklimaat

1. Grond en/of vastgoed beschikbaar stellen voor het creëren van fieldlabs, broedplaatsen en incubatiezones	a	●	●	●	●	g p so z b
2. Startende innovatieve bedrijven toegang blijven bieden tot een klein startkapitaal	a	●	●	●	●	g ro

* Dutch Tech Zone

** Actie-agenda grensoverschrijdende samenwerking, economie en arbeid

Economische structuurversterking

Algemeen

Beter aan laten sluiten van onderwijs op de arbeidsmarkt en het creëren van doorlopende leerlijnen   *Excellent vestigingsklimaat*

1. Voorstellen uit 'Verkenning praktijk gestuurd technisch onderwijs' uitwerken en uitvoeren
  2. Inzetten op excellent mbo in de regio m.b.t. zorgopleidingen, opleidingen in de techniek en maakindustrie, energietransitie en biobased landbouw
  3. Doorlopende leerlijnen en fieldlabs aanbieden; werkplaatsen waar bedrijven, scholen, jongeren en herintreders op de arbeidsmarkt elkaar treffen en gezamenlijk gebruik kunnen maken van human capital en machines
  4. Herintroduceren leermeester-leerling gilde systeem waarbij leerlingen in het voorgezet onderwijs, mbo, hbo en eventueel wo stages lopen bij leerbedrijven
  5. Actief campagne voeren bij bedrijven om zich te laten erkennen als leerbedrijf en bedrijven stimuleren om ouderen aan te nemen als 'leermeesters'
  6. Realiseren van een dependance van de Universiteit Twente voor het verder positioneren van de regio als tech-, maak en waterstoftechnologie regio.
  7. Tweektalig onderwijs (Nederlands-Duits) aanbieden in primair en voortgezet onderwijs
1. Grond en/of vastgoed beschikbaar stellen voor het creëren van fieldlabs, broedplaatsen en incubatiezones waar (startende) ondernemers, leerlingen en de onderwijssector in contact met elkaar komen
  2. Startende innovatieve bedrijven toegang blijven bieden tot een (klein) startkapitaal (mogelijk via prijsvragen)

legenda

gemeente	g
provincie	p
rijksoverheid	ro
semi-overheid	so
onderwijs	on
zorg	z
bedrijfsleven	b
burgers	bu

	beleid / atelier	Geld	Kennis	regulering deregulering	naoberschap	samenwerking
<i>Positioneren en communiceren van het economische profiel van de regio</i>	b / a	€				
1. Kwartiermakers aanstellen die de relatie tussen arbeidsmarkt, onderwijs en overheid verder uitbouwen.	a	●	●	●	●	g p so on b bu
2. Kwartiermakers aanstellen die de uitvoeringskracht van de Dutch Tech Zone gaat versterken	a	●	●	●	●	g b
3. Arrangementen aanbieden van onderwijs + werk + woning aan jongeren	a	●	●	●	●	g so on b bu

Economische structuurversterking

Positioneren en communiceren van het economische profiel van de regio

1. Kwartiermakers aanstellen die de relatie tussen arbeidsmarkt, onderwijs en overheid (triplehelix) verder uitbouwen. Taken zijn o.a:
  - » Participatie van het lokale MKB vergroten in de triple helix samenwerking
  - » Techniek-onderwijs steviger promoten en leerlingen meenemen naar succesvolle casestudies
  - » Promotie van excellent mbo (baangarantie) en woonkwaliteit (wooncarrière) in Oost Drenthe
2. Kwartiermaker/orgaan aanstellen die de uitvoeringskracht van de Dutch Tech Zone gaat versterken en de regio promoot als regio waar het naast goed wonen ook goed werken is: in de regio *branding* meer focus op circulaire biobased maakindustrie en duurzame energievoorziening
3. Arrangementen aanbieden van onderwijs + werk + woning aan jongeren; een garantie voor een woon- en werkcarrière in Oost-Drenthe

	beleid / atelier	Geld	Kennis	regulering deregulering	naoberschap	samenwerking
<i>Waterstof en geothermie als economisch verdienmodel van de regio</i>	$\frac{b}{a}$	€				
1. Investeren i.s.m. het bedrijfsleven bij het opzetten van waterstof en geothermie netwerken	a	●	●	●	●	g p ro so b
2. Energienetwerk tussen Nederland en Duitsland verder uitbouwen	b*	●	●	●	●	g ro so b
3. Garantiestellingsfonds i.s.m. het Rijk voor bedrijven die kostenrisicovolle boringen doen naar geothermie i.v.m. kostenrisico's	a	●	●	●	●	ro so b

Zon en wind en biogas

1. Ontwikkelaars van zonneakkers stimuleren op veenoxidatiegronden, onrendabele landbouwgronden en langs de A37 te ontwikkelen	a	●	●	●	●	g p so b
2. Ontwikkelaars van windparken stimuleren vooral op gronden langs de A37 aanvragen te doen	a b**	●	●	●	●	g p so b
3. Boeren en bedrijven met grote dakoppervlakten aanmoedigen zonnepanelen te plaatsen	b**	●	●	●	●	g so b bu

Onderwijs t.b.v. de energietransitie

1. Verder uitbouwen van het reeds bestaande initiatief Energy College, ook op andere onderwijsinstellingen	b***	●	●	●	●	g so on
--	------	---	---	---	---	------------

* *O.a Emmen geeft Energie*
 ** *Ruimte voor zonne-energie in Drenthe*
 *** *Energie agenda Drenthe*

Economische structuurversterking

Energietransitie

Waterstof en geothermie als economisch verdienmodel van de regio

1. Investerings i.s.m. het bedrijfsleven bij het opzetten van waterstof en geothermie netwerken (evt. met gebruikmaking van NAM infrastructuur) om het energiesurplus op te vangen en om te zetten naar nieuwe warmtebronnen en hiermee bedrijven over te laten stappen van gas naar waterstof
2. Investerings i.s.m. het bedrijfsleven en de Duitse overheid en bedrijfsleven om het energienetwerk verder uit te bouwen tussen Nederland en Duitsland (zie SEREH) en wetgeving hierop aanpassen
3. Een garantieregeling opstellen vanuit het Rijk i.s.m. provincie en gemeenten voor bedrijven die investeringen willen doen in de risicovolle boring naar aardwarmte (geothermie)

Zon en wind en biogas

1. Ontwikkelaars van zonneakkers stimuleren vooral op de veenoxidatiegronden, onrendabele landbouwgronden en langs de A37 aanvragen te doen voor zonneakkers
2. Ontwikkelaars van windparken stimuleren vooral op gronden langs de A37 aanvragen te doen. Taak voor de overheid is om na te gaan of een aanvraag voor een windpark het landschap versterkt
3. Boeren en bedrijven met grote dakoppervlakten aanmoedigen, in de vorm van subsidie of belastingvoordeel, om op rendabele daken zonnepanelen te plaatsen
4. Biomassa en biogas slim organiseren en bundelen voor opwerking tot groen gas

Onderwijs t.b.v. de energietransitie (Oost Drenthe wordt de leverancier van geschoold personeel in de energiesector)

1. Verder uitbouwen van het reeds bestaande initiatief Energy College, maar ook opleidingen gaan aanbieden op andere mbo en hbo instellingen:
  - » In de installatietechniek t.b.v. de energetische transitie van woningen (zie Wonen in de 21ste eeuw) en de installatie en onderhoud van zonnepanelen en windturbines
  - » In de omvorming van het gasnet naar een waterstof net en de installatie van waterstof installaties in woningen en bij bedrijven
  - » In het onderzoeksveld naar waterstoftechnologie, energetische transitie van de bouwkolom en zon- en windenergie, geothermie

	beleid / atelier	Geld	Kennis	regulering deregulering	naoberschap	samenwerking			
<i>Herintreding</i>	$\frac{b}{a}$	€							
1. Opleidingen verzorgen voor herintreders die gerelateerd zijn aan het economisch profiel van de regio	b*	●	●	●	●				
						z	so	on	
2. Kwartiermakers aanstellen die zich richten op de hulp rondom herintreding op de arbeidsmarkt	a	●	●	●	●				
							so	on	
							b	bu	

Vrijwilligerswerk

1. Verplichten of sterk stimuleren van maatschappelijke stages op scholen	a	●	●	●	●		g	ro	
							so	on	
2. Sterk stimuleren van vrijwilligerswerk waaronder informele zorgverlening in de regio	a b**	●	●	●	●				
						z	so		bu
3. Ondersteunen van bedrijven en burgers die zich willen engageren voor maatschappelijke projecten en dienstverlening	a b**	●	●	●	●				
							so	on	
						z	b	bu	

* O.a Dutch Tech Zone & Visie op een regionale beleidsagenda voor Zuidoost-Drenthe

** Geen specifiek document

Economische structuurversterking

Inclusieve samenleving

Herintreding

1. Zorgen dat voor werklozen en mensen die zich om willen laten scholen opleidingen worden aangeboden die gerelateerd zijn aan het economisch profiel van de regio:
  - » Herintredings- en omscholingstrajecten in de energietransitie
  - » Herintredings- en omscholingstrajecten in de maakindustrie
  - » Herintredings- en omscholingstrajecten in de biobased landbouw
  - » Herintredings- en omscholingstrajecten in de zorg
  - » Herintredings- en omscholingstrajecten in de recreatieve en toeristische sector
2. Kwartiermakers aanstellen die zich richten op de hulp rondom herintreding op de arbeidsmarkt

Vrijwilligerswerk

1. Verplichten of sterk stimuleren van maatschappelijke stages op scholen
2. Sterk stimuleren van vrijwilligerswerk waaronder informele zorgverlening in de regio
3. Ondersteunen van bedrijven en burgers die zich willen engageren voor maatschappelijke projecten en dienstverlening

	beleid / atelier	Geld	Kennis	regulering deregulering	naoberschap	samenwerking
<i>Bouwen aan een fysiek bereikbare regio</i>	$\frac{b}{a}$	€				
1. Uitbouwen van een sterke infrastructuur voor woon-werkverkeer	b*	●	●	●	●	g p ro z b bu

Bouwen aan een digitaal bereikbare regio

1. Opzetten van een 5G netwerk voor de hele regio	b**	●	●	●	●	so b
2. Volledig maken van het glasvezelnetwerk (evt. 4G netwerken)	b**	●	●	●	●	so b
3. Onderwijs op afstand verder uitrollen	a	●	●	●	●	so on z

* *O.a Dutch Tech Zone & Visie op een regionale beleidsagenda voor Zuidoost-Drenthe*

** *Visie op een regionale beleidsagenda voor Zuidoost-Drenthe*

Economische structuurversterking

Digitale en Fysieke bereikbaarheid

Bouwen aan een fysiek bereikbare regio

1. Uitbouwen van een sterke verbindingsstructuur voor woon-werkverkeer:
  - » halfuur diensten van Interlinervoer van en naar Emmen-Groningen, Emmen-Hoogeveen, Emmen-Assen (via Borger-Odoorn)
  - » Intercityverbinding maken tussen Emmen en Zwolle
  - » Treinverbinding tussen Coevorden en Lingen (DE) geschikt maken voor personen vervoer
  - » Verder uitbouwen van een fijnmazig fietssnelwegennetwerk voor dagelijkse woon-werkverkeer
  - » Investeren in verbetering van de doorstroming op de N34

Bouwen aan een digitaal bereikbare regio

1. Opzetten van een 5G netwerk voor de hele regio
2. Volledig maken van het glasvezelnetwerk (evt. het 4G netwerk)
3. Onderwijs op afstand verder uitrollen door onderwijsinstellingen i.s.m. dorps- en wijkvertegenwoordigers

SOCIALE VITALITEIT EN GEZONDHEID

De regio zet in op een sterk netwerk van voorzieningenclusters met dorpsspecialisaties. Vanuit deze kernen worden kleinere dorpen bediend op het gebied van zorg, cultuur, vervoer, onderwijs. Complementair aan deze kernen zijn ontmoetingsplekken en buurtcentra in elk dorp en elke wijk.

De regio streeft er naar om een inclusieve regio te zijn en doet dit door ervoor te zorgen dat er dorpsondersteuning bestaat, daar waar naoberschap minder aanwezig is. Vrijwilligerswerk en informele zorg (mantelzorgers) worden gestimuleerd en gefaciliteerd.

De regio organiseert zorg centraal, maar zorgt dat het aanbod op een geïntegreerde manier bij de zorgvrager komt. Dit betekent dat bewoners toegang hebben tot zorg op afstand en zorginstellingen extramurale zorg aanbieden. Pilotprojecten zoals 'SamenOud' worden in de regio worden uitgerold i.s.m. met een dependance van de Rijksuniversiteit Groningen. Deze zorginnovaties kunnen worden ingezet in andere dunbevolkte gebieden (binnen Europa).

Daarnaast zet de regio zich in voor gezondheidspreventieve programma's, waarbij het gaat om enerzijds het stimuleren van een gezonde levensstijl (bijv. aanmoedigen fietsen naar het werk) en anderzijds fysieke maatregelen t.b.v. een gezonde leefomgeving, zoals een fijnmazig fietssnelwegennetwerk.

	beleid / atelier	Geld	Kennis	regulering deregulering	naoberschap	samenwerking			
<i>Voorzieningen clusteren en dorpsspecialisaties</i>	b / a	€							
1. Meer voorzieningen onder één dak	b*	●	●	●	●	g	so	on	
						z	b		
2. Avondgebruik van scholen voorzien	a	●	●	●	●	g	so	on	
						z	b		
3. Planvorming m.b.t. voorzieningen regio breed bekijken met wellicht specialisatie van dorpen	a	●	●	●	●	g	p	so	on
						z	b		
4. Tegengaan van de versnippering van de zorg	b*	●	●	●	●	g	p	so	
						z			
5. Centraal organiseren zorg, extramuraliseren van zorgtaken zorginstellingen	b*	●	●	●	●		so	on	
						z		bu	

*Inspelen op een nieuwe zorgvraag
en aanbod*

1. Maatwerk leveren bij het zorgaanbod en pilotprojecten als SamenOud verder uitrollen	a	●	●	●	●	g	p	ro	so	on
						z		bu		
2. Anderhalflijns zorg aanbieden	b**	●	●	●	●		so			
						z				
3. Ondersteunen en organiseren van mantelzorgers	b**	●	●	●	●		so			
						z		bu		
4. Stimuleren zorgcoöperaties, wijkteams in positie brengen/ houden	b**	●	●	●	●		so			
						z				

* *Visie op krimp en bereikbaarheid*

** *Geen specifiek document*

Sociale vitaliteit en gezondheid

Algemeen

Voorzieningen clusteren en dorpsspecialisaties

1. Meer voorzieningen onder één dak en avondgebruik van scholen enz.
2. Avondgebruik van scholen voorzien voor verschillende activiteiten en voorzieningen
3. Planvorming m.b.t. voorzieningen regio breed bekijken met wellicht specialisatie van voorzieningen in kernen
4. Tegengaan van de versnippering van de zorg: regioziekenhuizen in Stadskanaal, Assen, Coevorden, Hoogeveen en Emmen specialisatievormen aan laten nemen en combineren met huisartsenposten en wijkverplegingsposten
5. I.s.m. met zorghuizen, wijkverpleging, thuiszorg, er voor zorgen dat zorg centraal geregeld wordt: zorgtaken van een zorghuis extramuraliseren - personeel komt op bezoek bij zorgvrager

Inspelen op een nieuwe zorgvraag en aanbod

1. Maatwerk leveren bij het zorgaanbod (voor ouderen). Pilotprojecten als SamenOud verder uitrollen. Overgaan op een persoonsgericht en geïntegreerd zorgaanbod afgestemd op het zorgprofiel van de cliënt:
  - » Dit vergt een inventarisatie van de zorgprofielen van inwoners en een team van huisarts, wijkverpleegkundige en/of mantelzorg. Het team organiseert gezamenlijk de begeleiding naar de benodigde zorg(instelling)
2. Anderhalflijnszorg aanbieden: huisartsen meer specialistische ingrepen laten verrichten
3. Ondersteunen en organiseren van mantelzorgers; begeleiding en advies krijgen vanuit wijkverpleegkundigen en huisartsen bij het leveren van mantelzorg; samenwerking beter organiseren tussen professionals, wijkteams en mantelzorgers; organiseren van terugvalhulp voor mantelzorgers
4. Stimuleren zorgcoöperaties, wijkteams in positie brengen/houden ¹

legenda

gemeente	g
provincie	p
rijksoverheid	ro
semi-overheid	so
onderwijs	on
zorg	z
bedrijfsleven	b
burgers	bu

1 E-zorg zie pag 53

	beleid / atelier	Geld	Kennis	regulering deregulering	naoberschap	samenwerking
<i>Onderwijs en zorg</i>	$\frac{b}{a}$	€				
1. Inzetten op het creëren van een excellent mbo in de regio m.b.t. zorgopleidingen	b*	●	●	●	●	g ro so on z b
2. Realiseren van een dependance van de Rijksuniversiteit Groningen	a	●	●	●	●	g p ro so on z b
<i>Zorgpreventieve programma's opstarten</i>						
1. Healtcoaches in het leven roepen	a b**	●	●	●	●	so on z bu
2. Op school, de werkvloer en tijdens regio-evenementen een gezonde levensstijl promoten	a	●	●	●	●	g so on z b bu
3. Investeren in laagdrempelige sport- en spelvoorzieningen	b***	●	●	●	●	g on z b

* O.a. Visie op een regionale beleidsagenda voor Zuidoost-Drenthe
 ** O.a. Veenkoloniën in beweging
 *** Visie op krimp en leefbaarheid

Sociale vitaliteit en gezondheid

Onderwijs en zorg

1. Inzetten op het creëren van een excellent mbo in de regio m.b.t. zorgopleidingen. Doorlopende leerlijnen in het onderwijs en jongeren en zij-instromers enthousiasmeren voor werken in de zorg:
  - » Onderwijs baseren op het gildesysteem, zodat jongeren al vroeg in aanraking komen met werken in de zorg via stages
  - » Aantrekken van mensen uit de zorg om parttime voor de klas te staan of zich te engageren om periodiek leerlingen te enthousiasmeren voor werk in de zorg
2. Realiseren van een dependance van de Rijksuniversiteit Groningen waar nieuwe zorgconcepten begeleid en getest kunnen worden:
  - » Anderhalflijs-zorgopleidingen aanbieden: huisartsenopleidingen uitbreiden met specialistische ingrepen, cursussen voor mantelzorgers

Zorgpreventieve programma's opstarten

1. Healthcoaches in het leven roepen die de regio kennen en bewoners adviseren over een gezonde levensstijl
2. Op school, de werkvloer en tijdens regio-evenementen een gezonde levensstijl promoten
3. Investeren in laagdrempelige sport- en spelvoorzieningen (naar behoefte van bewoners)

	beleid / atelier	Geld	Kennis	regulering deregulering	naoberschap	samenwerking												
<i>Collectieve energieopwekking faciliteren</i>	$\frac{b}{a}$	€																
1. Energiecoach in het leven roepen die burgerinitiatieven m.b.t. duurzame energiewinning kan begeleiden	a	●	●	●	●	<table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> <tr><td></td><td>so</td><td></td></tr> <tr><td></td><td>b</td><td>bu</td></tr> </table>					so			b	bu			
	so																	
	b	bu																
2. Burgerparticipatie stimuleren bij het opstellen van inpassingskaders voor zonneakkers	b*	●	●	●	●	<table border="1"> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> <tr><td></td><td>g</td><td>p</td></tr> <tr><td></td><td></td><td></td></tr> <tr><td></td><td>b</td><td>bu</td></tr> </table>					g	p					b	bu
	g	p																
	b	bu																

* O.a. Zonneoogst - beleidsplan zonneakkers in Borger-Odoorn

Sociale vitaliteit en gezondheid

Energietransitie

Collectieve energieopwekking faciliteren

1. Energiecoach in het leven roepen die burgerinitiatieven m.b.t. duurzame energiewinning kan begeleiden
2. Burgerparticipatie stimuleren bij het opstellen van inpassingskaders voor zonneakkers

	beleid / atelier	Geld	Kennis	regulering deregulering	naoberschap	samenwerking
<i>Zorgen dat voorzieningen voor iedereen laagdrempelig toegankelijk zijn</i>	$\frac{b}{a}$	€				
1. Opzetten pionierprogramma 'Gezond en vitaal'	a b*	●	●	●	●	g p ro so on z b bu
2. Blijvend aandacht houden voor toegankelijkheid openbare voorzieningen en openbare ruimte voor minder validen	a	●	●	●	●	g so on z b bu
3. In stand houden van ontmoetingsplekken en dorpshuizen	a	●	●	●	●	so bu
4. Overwegen om een pilotproject te starten met een basisinkomen	a	●	●	●	●	g ro so

* Bijv. Provinciale visie op krimp en leefbaarheid

Sociale vitaliteit en gezondheid

Inclusieve samenleving

Zorgen dat voorzieningen voor iedereen laagdrempelig toegankelijk zijn

1. Opzetten pionierprogramma 'Gezond en vitaal':
  - » Gebruik maken van (modern) naoberschap waar dit aanwezig is bij zelforganisatie van dorpen om maatschappelijke participatie en vrijwilligerswerk te promoten
  - » Dorpsondersteuning bieden waar naoberschap minder aanwezig is om sociale uitsluiting tegen te gaan en naoberschap te versterken
  - » Kwartiermakers die maatschappelijke participatie en vrijwilligerswerk promoten en ondersteunen
  - » Mensen zelf in de positie brengen om mee te participeren. Accent leggen op wat mensen wél kunnen
  - » Vitaal houden van gepensioneerden door hen in te zetten voor advies en hulp bij dorps- en zorgontwikkeling
  - » Kwartiermakers die mensen helpen de weg te vinden naar voorzieningen in de digitale omgeving
2. Blijvend aandacht houden voor toegankelijkheid openbare voorzieningen en openbare ruimte voor minder validen
3. In stand houden van basisvoorzieningen, zoals het dorpshuis, voor functies als ontmoeting en ontplooiing. Deze combineren met voorzieningenclusters en plekken waar men vaak komt of bekend mee is
4. Overwegen om een pilotproject te starten met een basisinkomen

	beleid / atelier	Geld	Kennis	regulering deregulering	naoberschap	samenwerking									
<i>Bouwen aan een digitaal bereikbare regio</i>	$\frac{b}{a}$	€													
1. Investeren in innovatief zorgaanbod: zorg op afstand	b*	●	●	●	●	<table border="1"> <tr> <td>g</td> <td>p</td> <td>ro</td> </tr> <tr> <td></td> <td>so</td> <td>on</td> </tr> <tr> <td>z</td> <td>b</td> <td>bu</td> </tr> </table>	g	p	ro		so	on	z	b	bu
g	p	ro													
	so	on													
z	b	bu													
<i>Bouwen aan een fysiek bereikbare regio</i>															
1. Voortbouwen op een fijnmazig en toegankelijk OV	b**	●	●	●	●	<table border="1"> <tr> <td>g</td> <td>p</td> <td>ro</td> </tr> <tr> <td></td> <td>so</td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table>	g	p	ro		so				
g	p	ro													
	so														
2. Verder bouwen aan een excellent fiets(snelweg)netwerk	b**	●	●	●	●	<table border="1"> <tr> <td>g</td> <td>p</td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table>	g	p							
g	p														

* Geen specifiek document

** O.a. SER - actie-agenda & Visie op een regionale beleidsagenda voor Zuidoost-Drenthe

Sociale vitaliteit en gezondheid

Digitale en Fysieke bereikbaarheid

Bouwen aan een digitaal bereikbare regio

1. Investeren in innovatief zorgaanbod i.s.m. verzekeraars, zorgaanbieders en het onderwijs: zorg op afstand
  - » Volledig maken glasvezel netwerk
  - » Opzetten van 5G netwerk voor de hele regio, t.b.v. zorg op afstand

Bouwen aan een fysiek bereikbare regio

1. Voortbouwen op de basisstructuur van het openbaar vervoer met een fijnmazig laagdrempelig netwerk van OV op afroep (belbussen) en (gratis) regiotaxi's voor ouderen
2. Verder bouwen aan een excellent fiets(snelweg)netwerk

WONEN 21STE EEUW

Om te kunnen anticiperen op demografische veranderingen, wordt een woonfonds opgezet waarmee particuliere woningen uit de markt kunnen worden genomen. Tevens dient dit woonfonds om particuliere woningen aan te kunnen kopen voor sloop-nieuwbouw en om woningverbetering (energetische verduurzaming, levensloopbestendig maken en wijkverbetering) te financieren.

Er ligt ook een taak voor de overheid om de regelgeving ten aanzien van energielevering door corporaties te versoepelen. Woon-corporaties staan erg positief tegenover het idee dat zij energieleverancier kunnen worden van groene stroom. Op eigen gronden kunnen zij kleinschalige zonneakkers, dichtbij de afnemer, realiseren om de woonportefeuille aan te laten sluiten op duurzame energievoorziening.

Een tweede versoepeling van regelgeving betreft het splitsen van woningen, zodat er twee adressen ontstaan. Hier kunnen pilotprojecten worden opgezet voor woonvormen zoals kangoeroewoningen.

De transitie van de woonvoorraad vraagt ook om arbeidspotentieel. Zowel in de installatietechniek als de bouw zijn mensen nodig die verstand van de laatste technieken hebben. Hier liggen mogelijkheden voor het regionale mbo om zij-instromers gericht op te leiden voor werk.

Tegelijkertijd brengt dit mogelijkheden met zich mee om innovaties in de bouwkolom te realiseren.

	beleid / atelier	Geld	Kennis	regulering deregulering	naoberschap	samenwerking
<i>Woonfonds in het leven roepen met steun van de rijksoverheid</i>	$\frac{b}{a}$	€				
1. Woonfonds opzetten voor gemeenten om leegstand tegen te gaan	a	●	●	●	●	g ro so bu
2. Deregulering bij woningbouwcorporaties t.b.v. levensloopbestendig bouwen	a	●	●	●	●	g ro so
3. Pilotprojecten opstarten die experimenteren met woonvormen tussen zelfstandig en verpleeghuis	a	●	●	●	●	g ro so z b bu

Vestigings- en blijversklimaat

1. Investeren in het clusteren van voorzieningen	b*	●	●	●	●	g so z b bu
2. Landschappelijke kwaliteiten inzetten van de regio als trekker voor het wonen	b*	●	●	●	●	g p b bu
3. Veilige levensloopvriendelijke woonomgevingen creëren	b*	●	●	●	●	g bu
4. Investeren in een groene en gezonde woonomgeving	b*	●	●	●	●	g bu

Onderwijs

1. Opleidingen aanbieden die innovatie en circulariteit van de bouwkolom bevorderen	b**	●	●	●	●	so on b
2. Aanbieden van arrangementen van onderwijs & werk & woning aan jongeren	a	●	●	●	●	g so on b bu

* Alle geraadpleegde woonvisies van de gemeenten & Visie op een regionale beleidsagenda voor Zuidoost-Drenthe
 ** Energie agenda Drenthe

Wonen 21ste eeuw

Algemeen

Woonfonds in het leven roepen met steun van de rijksoverheid

1. Woonfonds opzetten voor gemeenten om leegstand tegen te gaan en waarmee:
  - » Particuliere woningen geheel uit de markt kunnen worden genomen om te kunnen anticiperen op demografische veranderingen en slooplocaties heringericht kunnen worden
  - » Particuliere woningen kunnen worden aangekocht voor sloop-nieuwbouw dan wel woningverbetering (energetische transitie en levensloopbestendig maken) en wijkverbetering
2. Deregulering bij woningbouwcorporaties t.b.v. levensloopbestendig bouwen: bijvoorbeeld huurwoningen mogen splitsen, zodat ouder en kind in het zelfde woongebouw kunnen blijven wonen ,maar twee adressen hebben
3. Pilotprojecten opstarten die experimenteren met collectieve woonvormen tussen zelfstandig wonen en verpleeghuis

Vestigings- en blijversklimaat

1. Zorgen voor een goed vestigings- en blijversklimaat o.a. door te investeren in het clusteren van voorzieningen
2. Landschappelijke kwaliteiten gebruiken van de regio als trekker naar de regio. Eventueel verder bouwen op reeds bestaande marketingcampagnes die Oost Drenthe promoten als woonregio
3. Veilige levensloopvriendelijke woonomgevingen creëren
4. Investeren in een groene en gezonde woonomgeving; nieuwbouwprojecten en wijkvernieuwingsprojecten voorzien van kwalitatief hoogwaardig groen (straatgroen en parken)

Onderwijs

1. Opleidingen aanbieden die innovatie en circulariteit in de bouwkolom bevorderen
2. Aanbieden van arrangementen van onderwijs & werk & woning aan jongeren (garantie woon- en werkcarrière in Drenthe-Oost)

legenda

gemeente	g
provincie	p
rijksoverheid	ro
semi-overheid	so
onderwijs	on
zorg	z
bedrijfsleven	b
burgers	bu

	beleid / atelier	Geld	Kennis	regulering deregulering	naoberschap	samenwerking
<i>Energietransitie</i>	b / a	€				
1. Bewoners stimuleren tot, en faciliteren energetische verduurzaming (zie woonfonds)	b*	●	●	●	●	g so bu
2. Meedoen in pilot aardgasloze wijken	a	●	●	●	●	g p ro so b bu
3. Collectieve energieopwekking faciliteren	b*	●	●	●	●	g p so b bu
4. Bewoners aanmoedigen zonnepanelen te plaatsen op daken	b*	●	●	●	●	g so bu
5. Deregulering t.b.v. woningcorporaties in de energetische transitie: toestaan corporatie als energieleverancier	a	●	●	●	●	so ro

* *O.a Energie agenda Drenthe*

Energietransitie

1. Bewoners stimuleren tot en faciliteren bij energetische verduurzaming (zie woonfonds)
2. Meedoen in pilot aardgasloze wijken en onderzoek verrichten naar de mogelijkheden van wijken op waterstof
3. Collectieve energieopwekking faciliteren (vraag gestuurd vanuit dorpen en wijken)
4. Bewoners aanmoedigen, in de vorm van subsidie en/of kennis, van burgers om op rendabele daken zonnepanelen te plaatsen
5. Deregulering t.b.v. woningcorporaties in de energetische transitie:
  - » Woningcorporaties toestaan om energieleverancier te worden voor woningen in de eigen portefeuille, bijv. door woningcorporaties op eigen grond toestaan om kleinschalige zonneakkers, dicht bij de gebruiker, te plaatsen, zodat er een directe afnemer van stroom is.

	beleid / atelier	Geld	Kennis	regulering deregulering	naoberschap	samenwerking
<i>Inclusieve maatschappij</i>	$\frac{b}{a}$	€				
1. Bij sloop-nieuwbouw of wijkvernieuwingsprojecten streven naar gezonde sociale mix	a	●	●	●	●	g so
2. Bij sloop-nieuwbouw of wijkvernieuwingsprojecten voorzien in een ontmoetingsplek	a	●	●	●	●	g so

Wonen 21ste eeuw

Inclusieve samenleving

1. Bij sloop-nieuwbouw of wijkvernieuwingsprojecten stedenbouwkundige oplossingen zoeken om een diverse sociale mix tot stand te brengen (zowel qua leeftijd, gezondheidssituatie als opleiding en inkomen), o.a. door starters- huur en koopwoningen, grondgebonden en gestapeld wonen af te wisselen
2. Bij sloop-nieuwbouw of wijkvernieuwingsprojecten in een centrale plek voorzien t.b.v. ontmoeting en gezamenlijk initiatieven ontplooiën

	beleid / atelier	Geld	Kennis	regulering deregulering	naoberschap	samenwerking
<i>Bouwen aan een fysiek bereikbare regio</i>	b / a	€				
1. Fijnmazig en veilig fietsnetwerk om school en voorzieningen te kunnen bereiken	b*	●	●	●	●	g p
2. Uitbouw van een schoolbus-systeem	a	●	●	●	●	g so on
<i>Bouwen aan een digitaal bereikbare regio</i>						
1. Woningen aanpassen aan de digitale 21 ^{ste} eeuw: domotica	b**	●	●	●	●	so bu
2. Opzetten van een 5G netwerk voor de hele regio	b*	●	●	●	●	so b

* *Visie op een regionale beleidsagenda voor Zuidoost-Drenthe*
 ** *Verschillende woonvisies van de deelnemende gemeenten*

Wonen 21ste eeuw

Digitale en Fysieke bereikbaarheid

Bouwen aan een fysiek bereikbare regio

1. Fijnmazig en veilig fietsnetwerk om school en voorzieningen te kunnen bereiken
2. Uitbouw van een schoolbus-systeem (zoals in Amerika of in Scandinavië) voor kinderen die te ver van school of buitenschoolse activiteiten wonen

Bouwen aan een digitale bereikbare regio

1. Woningen aanpassen aan de digitale 21ste eeuw. Domotica aanbrenge bij nieuwbouw en/of verbouwprojecten
2. Opzetten van een 5G netwerk voor de hele regio

COLOFON

DROOST

18-14

Eindrapportage

12-07-2018

UITGEVOERD DOOR

MD Landschapsarchitecten
Kerklaan 30, Haren
Postbus 6070
9702 HB Groningen
050 5278218
contact@mdlandschapsarchitecten.nl
www.md-l.nl

IN SAMENWERKING MET

Bureau PAU
Westerkade 2
9718 AN Groningen
050 549 0902
info@pau.nl
<http://www.pau.nl/>

OPDRACHTGEVER

**Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties**
Turfmarkt 147
2511 DP Den Haag

**BOCE-gemeente: Borger-Odoorn,
Coevorden en Emmen**

Gemeente Aa & Hunze

